שיעור מספר 23
הרב יוסף צבי רימון

'באמונת חכמים'

א. מהי משמעות 'אמונת חכמים'?

אחד ממ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם הוא אמונת חכמים. מה משמעותה של אמונת חכמים? באופן פשוט, משמעותה של אמונת חכמים היא לקבל בצורה מוחלטת את דברי החכמים ואת המסורת שבידיהם, גם אם הדברים אינם מוכחים. זאת בניגוד לצדוקים, שלא קיבלו את תורה שבעל פה. הקבלה המוחלטת נובעת גם מן ההבנה שיש עוצמה מיוחדת לתלמידי חכמים: צריך לירא מפניהם, (פסחים כב:), לקום בפניהם ולהדר אותם (מכות כב:), וחז"ל אף לימדו אותנו (סנהדרין קי.) ש"כל המהרהר אחר רבו, כאילו מהרהר אחר השכינה".

אולם, ישנו קושי מסוים בדברים אלו: קניין אחר מקנייני התורה הוא "פלפול התלמידים"; אם צריך לקבל דברי חכמים כפשוטם, מהו פלפול התלמידים? מסביר בעל שרידי אש:

> ורגיל אני לפרש מה שמנו חז"ל בפרקי אבות פ"ו מ"ה בין מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: פלפול התלמידים ואמונת חכמים. ולכאורה הם סותרים זא"ז. ובכלל מה שייך אמונת חכמים לקנין התורה? אבל זהו הדבר: אם אינם מאמינים בחכמים, אז עוברים על דבריהם בקלות דעת וביהירות של שטות, לומר בזחיחות הדעת: הם לא הבינו, ונמצא שאין אדם יגע כלל להתעמק ולהעמיד דבריהם ז"ל, וסוף הדבר מתברר שאנחנו טעינו ולא הם. ולכן מדרכי החכמה הוא להאמין שהם לא טעו, ח"ו, ורק אנחנו קצרי ראות ומעוטי דעת. אבל להאמין סתם ולא להוגיע את המוח בעיון ובמחשבה, אלא לומר סתם: הם ידעו ויכולים אנחנו לסמוך עליהם בלא מחשבה - ג"כ לא נכון, אלא צריך לפלפל בסתירה ובספיקות כאלו היו אנשים משלנו, וע"ז באים להעמקה יתירה ולחדירה עיונית. נמצא ששתי המידות יחד, אמונת חכמים ופלפול עד קצה האחרון, מביאים לקנין התורה.
>
> (חלק א', סימן קי"ג).

אם כן, אין לקבל את דברי החכמים ללא כל הבנה: מנסים להבין ומתפלפלים בדבריהם, כאשר בסופו של דבר דעתם היא הקובעת; אדרבה, על ידי הפלפול דבריהם של החכמים מתבהרים יותר.

במסכת בבא בתרא מופיע סיפור מדהים, שנראה שהמסר שלו חולק על דברינו. ר' יוחנן דרש דרשה הנראית כתמוהה, על מעשיהם של מלאכי השרת, ואחד מתלמידיו לגלג עליו והקשה עליו. לאחר זמן הפליג התלמיד בספינה, וראה שמלאכי השרת עושים בדיוק כפי שר' יוחנן דרש. חזר אותו תלמיד אל ר' יוחנן, ואמר לו "לך נאה לדרוש, כאשר אמרת - כן ראיתי!". ר' יוחנן כעס על דבריו ואמר לו "אלמלא ראית, לא האמנת?!", ובסופו של דבר "נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות"[1]. סיפור זה קשה, שהרי באמת ישנה כאן דרשה מאוד תמוהה: האם אסור לתלמיד לתמוה עליה? האם בסופו של דבר, לאחר שראה את הדברים, התלמיד לא היה צריך להודות שר' יוחנן צודק?

נראה שהפסול במעשיו של התלמיד היה הלגלוג - "**לגלג עליו אותו תלמיד**". ניתן להקשות על דברי חכמים, ולברר את שיטתם, אבל רק מתוך הערכה והערצה לתלמידי חכמים. הלגלוג מראה שאדם איננו קולט מהי עוצמה של תורה, איננו מעריך תלמידי חכמים, וממילא איננו מבין שתורה איננה רק חכמה, אלא יש בכוחה להפוך אדם לטוב יותר, לטהור יותר ולקדוש יותר; לחכם שלמד הרבה תורה, יש כוחות מיוחדים.

ר' חיים מולוז'ין נתן לכך תוספת ביאור:

> הוזהרנו ג"כ וניתן לנו רשות להתאבק וללחום בדברים ולתרץ קושייתם ולא לישא פני איש רק לאהוב האמת. אבל עכ"ז יזהר בנפשו מלדבר בגאוה ובגודל לבב כאשר מצא מקום לחלוק וידמה כי גדול הוא כרבו או כמחבר הספר אשר הוא משיג עליו וידע בלבבו כי כמה פעמים לא יבין דבריו וכוונתו. ולכן יהיה אך בענווה יתירה, באמרו: אם איני כדאי אך תורה היא וכו'. וז"ש "הוי מתאבק" כנ"ל[2] אך בתנאי "בעפר רגליהם" ר"ל בענווה והכנעה לדון לפניהם בקרקע.
>
> (רוח חיים על פרקי אבות, פרק א', משנה ד').

---

1 זהו הסיפור במלואו:

> דיתיב רבי יוחנן וקא דריש: עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים, וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים. לגלג עליו אותו תלמיד, השתא כביעתא דציצלא לא משכחינן, כולי האי משכחינן? לימים הפליגה ספינתו בים, חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מינסרי אבנים טובות ומרגליות שהם ל' על ל' וחקוק בהן עשר ברום עשרים, אמר להו: הני למאן? אמרו ליה: שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: דרוש, רבי, לך נאה לדרוש, כאשר אמרת כן ראיתי. אמר לו: ריקא! אלמלא (לא) ראית לא האמנת, מלגלג על דברי חכמים אתה, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.
>
> (בבא בתרא, עה.)

2 המשנה באבות (פרק א' משנה ד') אומרת ש"יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם"; ר' חיים מולוז'ין מסביר שהכוונה ב"מתאבק" היא 'נאבק בדבריהם', כלומר "להתאבק וללחום בדברים ולתרץ קושייתם ולא לישא פני איש".

"הוי מתאבק בעפר רגליהם" - לימוד התורה נקרא מאבק; צריך להיאבק על הדעות ולנסות לברר את האמת, וצריך להיאבק אפילו עם הרמב"ם והרשב"א. אבל בסופו של דבר יש לזכור שכל זה רק "בעפר רגליהם" - יש לזכור היכן אנו נמצאים לעומתם.

ב. סייעתא דשמיא לרב בעת מתן תשובות

פרט לידיעות רחבות, ופרט לתורה שפועלת על האדם וממילא הופכת את הרב לכלי של קדושה, ישנה גם סייעתא דשמיא מיוחדת, כשהרב עונה על שאלות שנשאל.

בעל ה'נודע ביהודה' התמנה להיות רבה של פראג, ובבואו לשם, נתאספו חריפי פראג ובדו מלבם שאלה מסובכת וחמורה בעצם הירך של הבהמה שניתקה ממקומה (שו"ע, יו"ד, סימן נ"ה). הם הציגו את השאלה בצורה מסובכת מאוד. בעל הנודע ביהודה פתח בדרכים להקל ולהכשיר. אולם, השואלים למדו את הנושא במשך כמה שבועות והקשו על דבריו. לכן, הנודע ביהודה חשב להחמיר, ושוב הקשו עליו, וחוזר חלילה. ואז עצר הנודע ביהודה ואמר: חריפי פראג, יש לי שאלה מטרידה. עם ישראל נוהג שממנים רב שהוא עונה על שאלות בהלכה, והרי יש כל כך הרבה שיקולים ונתונים בענייני הלכה, כיצד ניתן להיות בטוחים שהרב לא יטעה? המשיך הרב: כשהרב נשאל שאלה, יש לו סייעתא דשמיא מיוחדת, וזכות הרבים מסייעתו שלא יכשל בדבר הלכה. אולם, סייעתא דשמיא זו היא רק בשאלה אמתית. אם השאלה לא הייתה ולא נבראה, אלא נוצרה בכדי לנסות את הרב, הרי שאין לרב את אותה סייעתא דשמיא וזכות הציבור. שמעו זאת חריפי פראג, והודו ששאלתם הומצאה (שרי המאה, ד', פרק ד', עמודים 22-21). כך כתב גם החזון איש:

> מסוד ה' ליראיו, נתגלה לרבותינו ז"ל ההלכות הנשכחות, כאשר העמיקו בנפשם ז"ל, והופיע עליהם רוק הקודש.
>
> (גטין, סימן קפ"ז, מג.; ועיינו עוד באגרות חזו"א חלק א', סימן ל"ג).

ד. נושאים שאינם הלכתיים

ברור שיש לקבל את דעת הרב בנושאים הלכתיים מובהקים. האם הרב צריך להיות עסוק גם בעניינים אחרים?

ובכן, הש"ס מלא בהנחיות מוסריות, אנושיות, ואף כלכליות של החכמים. ברור שתחום התורה איננו מתמקד רק בארבעת חלקי השולחן ערוך, אלא גם בדברים נוספים. אנו מאמינים שזווית הראייה של אדם שמלא בתורה היא רחבה יותר - זווית ראיה שנובעת מעולם של תורה; ולכן, גם בתחומים נוספים, אנושיים או מוסריים, תהיה משמעות מיוחדת לדעתו. אולם, צריך להיזהר ולא לטעות במושג "אמונת חכמים", ונבאר את הדברים.

המשנה באבות כותבת דין "עשה לך רב" בשני מקומות. בפעם הראשונה נאמר "עשה לך רב וקנה לך חבר" (פרק א' משנה ו'), כלומר יש משמעות לרב כמייעץ וכמנחה, רב המהווה גם מעין חבר; בפעם השנייה נאמר "עשה לך רב והסתלק מן הספק" (שם, משנה ט"ז), כלומר תפקיד הרב לפשוט ספקות הלכתיים. גם לרב ישנו תפקיד ב"אמונת חכמים". טוב שרב יסייע גם בנושאים של זוגיות או בבעיות של קושי אחר במשפחה או בנושאים אחרים, אבל צריך לשים לב לכמה נקודות, ונפרט שתיים מהן. ראשית, אמנם, הרב הוא מייעץ, אבל גם לרב לא הכל ברור; ישנם עוד גורמים מקצועיים שצריך לדעת לשלבם כשיש בכך צורך. שנית, ישנם תחומים רבים שבהם הרב יכול לייעץ, אבל הרב צריך להיזהר שלא לקחת את כל האחריות על עצמו: **האחריות נשארת אצל השואל**. כלומר, גם כאשר מדובר על נושא שאיננו הלכתי בצורה ישירה, טוב לקבל עצות מהרב, אך הרב צריך לדאוג שהשואל או השואלים יצטרכו בעצמם לקבל את ההחלטה על בסיס העצות. הרב נותן כלים כדי שהאדם יוכל להחליט לבדו. הרב נותן עצות שנובעות מתורה ומקדושה ומראייה רחבה. אולם, חלק מראייתו הרחבה של הרב היא שהאדם צריך לקחת אחריות על עצמו, ולעתים יותר מאשר חשובה התשובה, חשובים הכלים המאפשרים לאדם להתמודד עם המציאות ולהצליח בעצמו לעלות על שביל הזהב.

לרב, אפוא, ישנה ראייה רחבה, וצריך להתייעץ עמו גם בנושאים שאינם הלכתיים; אך גם הרב וגם השואל צריכים לשים לב לכך שדברי הרב בנושאים שאינם הלכתיים, יהיו בבחינת עצה והכוונה ונתינת כלים, אשר יאפשרו לאדם להחליט בעצמו. אמונת חכמים פירושה לקבל את דברי החכמים ולהאמין בדבריהם, אך אמונת חכמים אינה אומרת שהחכם צריך לקבל את כל ההחלטות עבור כל אחד ואחד. אדרבה, אמונת חכמים, תתן ביד החכם כלים שבהם יוכל להעצים את הבאים אליו, ולתת להם את היכולת לקבל אחריות על עצמם.

ה. סיכום

משמעותה של אמונת חכמים היא שלדברי חכמים ישנה עוצמה מיוחדת. אמונת חכמים לא תמנע מאיתנו לחקור וללמוד, אולם היא תגרום לנו להבין שלדברי חכמים ישנה סייעתא דשמיא מיוחדת, ושלדברי חכמים ישנה משמעות מיוחדת בגלל התורה שנמצאת בקרבם ובגלל הראיה הרחבה שזכו לה.

אני יכול להעיד על עצמי, שהרבה מאוד קיבלתי בזכות הדבקות והקרבה לתלמידי חכמים, בזכות ההתבוננות במעשיהם, בתפילתם ובזכות ההתייעצות עימהם.

אמונת חכמים תגרום לנו להבין שלא רק את ההלכה צריכים אנו לשמוע מחכמים, אלא גם את המהות, את הדרך, ואת המעשים. אמונת חכמים, תאפשר לימוד ופלפול שלנו, תאפשר חקירה ודרישה אף בדבריהם, אבל תשאיר בתוכנו את התחושה של "בעפר רגליהם" ותתן בנו את הרצון העז להידבק בהם ובדרכיהם:

> מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם, כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר: 'ובו תדבק'...וכן ציוו

חכמים ואמרו: 'הוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם

(רמב"ם, הלכות דעות, פרק ו', הלכה ב').

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, שנת תש"ע
נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי

בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: http://www.etzion.org.il/vbm
האתר באנגלית: http://www.vbm-torah.org

משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il